

واکاوی اثر پرداخت یارانه‌های نقدی بر مصرف خانوار؛

مطالعه موردی: سیاست هدفمندی یارانه‌ها

محمد ذاکری نیا^۱ و مسعود فضل^۲

چکیده

در بند ۴ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر موضوع هدفمندسازی یارانه‌ها تأکید شده که گامی مؤثر در راستای گسترش عدالت اجتماعی است. اهمیت این موضوع با تأکید دوباره رهبر معظم انقلاب اسلامی در قالب ابلاغ سیاست‌های کلی رفاه و تأمین اجتماعی در بهار سال ۱۴۰۱ دوچندان شد. طرح هدفمندسازی یارانه‌ها به‌منظور جایگزینی تمام یارانه‌های انرژی با پول نقد و به نفع مصرف‌کننده طراحی شد. در پی اجرای طرح، انتظار می‌رفت بهینه‌سازی و کاهش مصرف انرژی صورت پذیرد و از محل کسب درآمدهای ناشی از افزایش قیمت‌ها، امکان توزیع عادلانه‌تر یارانه‌ها نیز فراهم شود. در این راستا، در پژوهش پیش رو سعی شده تا با ارائه تصویری کلان از ابعاد حمایت‌های صورت‌گرفته در اقتصاد ایران مشخصاً به تأثیر پرداخت‌های انتقالی بر خانوار و تجزیه و تحلیل تغییرات مصرف کالاهای اساسی آن‌ها در پی اجرای طرح پرداخته شود. یافته‌های پژوهش حاکی از اثر مثبت و شایان توجه پرداخت‌های نقدی بر مصرف کالاهای اساسی است. جایگزینی یارانه انرژی با انتقال نقدی نه تنها مضرات متعدد ناشی از یارانه‌های انرژی را کاهش داد، بلکه مصرف مواد غذایی و تغذیه فقرا را نیز بهبود بخشید. با این حال، تورم مزمن و عدم اتخاذ سیاست‌های حمایتی مشابه، منجر به کاهش ارزش حمایت‌ها در بلندمدت شد؛ به طوری که در سالیان اخیر متوسط یارانه تنها ۳ درصد از متوسط درآمد خانوار را شامل می‌شود.

واژگان کلیدی: هدفمندسازی یارانه‌ها، اقتصاد مقاومتی، پرداخت‌های انتقالی، یارانه پنهان، ارز ترجیحی.

مقدمه

در سالیان اخیر بحران‌های متعدد اقتصادی مانند چالش‌های نظام مالی و پولی و عدم رشد تولید در کنار تحریم‌های اقتصادی منجر به تورم و کاهش عمده قدرت خرید خانوارها شده است. از سویی سیاست‌گذاری نادرست و نسنجیده سالیان اخیر در راستای حمایت سبب دشواری تفکیک اجزا و بخش‌های مختلف حمایت‌های موجود در اقتصاد ایران شده است؛ به گونه‌ای که در بسیاری مواقع به صورت ضمنی و با هدف حمایت از خانوار، انواع مداخلات در حوزه‌های دیگر صورت می‌گیرد و باعث می‌شود تصویر کنونی برنامه‌های دولت در این

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، اقتصاد بین‌الملل، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران

mohammadz77@isu.ac.ir

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، معارف اسلامی و اقتصاد، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق علیه‌السلام، تهران، ایران

m.fazli@isu.ac.ir

با یافته‌های پژوهش نه‌تنها در راستای بهبود نظام حمایت‌ها قرار دارد، بلکه هم‌راستا با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به‌عنوان نمونه‌ای از اسناد مهم بالادستی نیز است.

۱- پیشینه پژوهش

ریاحی و سلطان‌آبادی (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای به آثار اقتصادی هدفمندی یارانه‌ها بر معیشت خانوارهای روستایی شهرستان خوشاب خراسان رضوی پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که پرداخت یارانه مستقیم در نواحی روستایی شهرستان خوشاب دارای وجوه دوگانه مثبت و منفی است. ازجمله تأثیرات مثبت این سیاست می‌توان به تقویت درآمد خانوار روستایی، افزایش رضایت و ثبات ماندگاری آن‌ها در نواحی روستایی اشاره کرد. در مقابل، این سیاست منجر به رشد تورم و افزایش قیمت کالاها و خدمات شد که می‌توان به‌عنوان تأثیرات منفی از آن یاد کرد. شاه‌مرادی (۱۳۸۹) در بررسی خود با عنوان «آزادسازی قیمت حامل‌های انرژی و آثار آن بر رفاه خانوار و بودجه دولت از روش داده-ستانده» بیان می‌دارد که افزایش ۱۰۰ درصدی قیمت تمام حامل‌های انرژی باعث افزایش ۸ درصدی شاخص بهای مصرف‌کنندگان و آزادسازی کامل قیمت حامل‌ها باعث افزایش ۱۰۸ درصدی شاخص بهای مصرف‌کننده می‌شود. در شرایط افزایش قیمت ۱۰۰ درصدی حامل‌ها، بیشترین افزایش قیمت‌ها مربوط به بخش حمل‌ونقل (با ۱۷ درصد افزایش) خواهد بود.

حوزه، با وجود بار مالی بسیار بالا همچنان غیرشفاف، دارای هم‌پوشانی و ناکارا باشد. (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۳)

از این رو سیاست‌گذاری و شکل‌دهی نظام حمایتی مؤثر و کارآمد بیش‌ازپیش ضرورت یافته است. اهمیت سازمان‌دهی و اصلاح بسته‌های حمایتی موضوعی است که مورد تأکید سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز قرار گرفته است. در بند ۴ سیاست‌های یادشده، استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در راستای افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی توصیه شده که نیازمند برنامه‌ریزی مشخص و اجرای قاطع دولت‌هاست.

در کنار اقدامات دولت‌های مختلف در این زمینه، همواره این پرسش اساسی در ارتباط با برنامه‌های حمایتی صورت‌پذیرفته در اقتصاد ایران وجود داشته است که چرا به‌رغم حجم زیاد انواع حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم، بهبود پذیرفتنی در وضعیت فقرا و شاخص‌های کلان فقر رخ نداده است؟ با توجه به این شرایط، اجرای طرح هدفمندسازی یارانه‌ها نه‌تنها بسیار حائز اهمیت است، بلکه در راستای تحقق عدالت و همسو با افزایش مشارکت اقشار ضعیف و کم‌برخوردار و توانمندسازی آن‌ها نیز قرار دارد. یکی از اصلی‌ترین وجوه ارزیابی نظام حمایت‌ها و از مهم‌ترین جنبه‌های کارکردی آن، میزان اثرگذاری آن بر کاهش فقر در میان اقشار ضعیف است. به‌طورکلی، اتخاذ سیاست‌های درست و مطابق

شایان توجهی بر فقر داشت. این مطالعه نشان داد که از جمله آثار مستقیم اصلاحات، کاهش نسبت فقر از ۲۲/۵ درصد به ۱۰/۶ درصد بود.

۲- طبقه‌بندی سیاست‌های حمایتی

دولت‌ها در سراسر جهان نقش مهمی در بازتوزیع ایفا می‌کنند. پرداخت یارانه یکی از شیوه‌های اصلی و مرسوم در دنیا برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و کم‌برخوردار شمرده می‌شود. دولت‌ها برای حمایت از گروه‌های کم‌برخوردار منابعی را اختصاص می‌دهند که از روش‌های مختلف قابل پرداخت است. به‌طور کلی، سیاست‌های حمایتی دولت‌ها را می‌توان در طبقه‌بندی زیر ارائه کرد. (Kimberly, 2018)

۲-۱- برنامه‌های طبقه‌بندی و سنجش شده

برنامه‌های رفاهی طبقه‌بندی شده^۱ برنامه‌هایی هستند که با برخی ویژگی‌های جمعیت شناختی مانند زن سرپرست خانوار، معلولیت و مواردی از این دست به افراد تعلق می‌یابند. برنامه‌های رفاهی سنجش شده^۲ نیز به برنامه‌هایی می‌گویند که با سطح درآمد و دارایی افراد مرتبط است. برای مثال، برنامه سنجش شده بیان می‌کند که حمایت و مزایا تنها به افراد با درآمد زیر خط فقر تعلق می‌گیرد. عمده پرداخت‌های حمایتی در اقتصاد ایران که ذیل این دسته‌بندی قرار می‌گیرند، از نوع برنامه‌های رفاهی طبقه‌بندی شده هستند. به عبارت دیگر، اساساً تا به امروز برنامه رفاهی سنجش شده در کشور پیاده نشده است (خوش‌دل و عباسی، ۱۳۹۴).

بررسی‌ها نشان می‌دهد منابع مالی در اقتصاد ایران توزیع عادلانه‌ای نداشته و با وجود تورم این نابرابری به صورت فزاینده‌ای تشدید شده است. بر اساس داده‌های بودجه خانوار در سال ۱۳۹۵، تنها ۱۵ درصد خانوارها به تسهیلات دسترسی داشته‌اند؛ یعنی در حال بازپرداخت اقساط تسهیلات بوده‌اند.

مهدوی، روح‌الله (۱۳۹۴) در مطالعه آثار سیاست‌های توزیعی درآمد از اصلاح قیمت حامل‌های انرژی بر رفاه و متغیرهای اقتصادی در ایران بیان می‌کند هرگاه دولت منابع حاصل از اصلاح قیمت حامل‌های انرژی را توزیع نکند آنگاه تولید ناخالص داخلی بیشترین کاهش را خواهد داشت و زمانی که ترکیبی از سه روش یا ترکیبی از توزیع نقدی و حمایت از نیروی کار به‌عنوان روش تخصیص منابع انتخاب شود، تغییرات تولید کمترین کاهش را نشان داده و رفاه خانوار نیز حداقل کاهش را خواهد داشت.

انامی و نورا (۲۰۱۸) به بررسی اثر هدفمندی یارانه‌ها بر نرخ فقر پرداختند. آن‌ها بیان داشتند که در دسامبر سال ۲۰۱۰، ایران یارانه‌های انرژی و نان خود را با پرداخت‌های انتقالی بدون قید و شرط جایگزین کرد. در کوتاه‌مدت این تغییر در یارانه‌های انرژی تأثیر

1. Categorical Welfare
2. Means-Tested Welfare

۲-۲- برنامه‌های نقدی و غیرنقدی

برنامه‌های رفاهی نقدی^۱ برنامه‌هایی هستند که در آن مزایای نقدی به جامعه هدف و دریافت‌کنندگان حمایت پرداخت می‌شود. برنامه‌های رفاهی غیرنقدی^۲ نیز دسته‌ای دیگر از حمایت‌هاست که به جای پرداخت نقدی به خانوار، کالاهایی مانند مراقبت‌های پزشکی یا مسکن عمومی که به صورت غیرنقد هستند، ارائه می‌شود. تفکیک این برنامه‌ها نیز در اقتصاد ایران دشوار است و عموماً توأمان ارائه می‌شوند.

۲-۳- برنامه‌های حمایتی مستقیم^۳ و غیرمستقیم^۴

در دسته‌بندی دیگر می‌توان سیاست‌های حمایتی را به دو گروه حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم تقسیم کرد. منظور از سیاست‌های حمایتی مستقیم پرداخت‌هایی است که به صورت مستقیم به خانوار پرداخت می‌شود. برای مثال، می‌توان به یارانه‌ها و پرداخت‌های نهادهای حمایتی اشاره کرد، اما در حالت دیگر دولت به جای پرداخت مستقیم، به صورت ضمنی از خانوار حمایت می‌کند که مواردی مانند یارانه انرژی با قیمت ترجیحی یا پرداخت سود تسهیلات بانکی را شامل می‌شود. به طور کلی، آن سیاست‌هایی که با واسطه به خانوار اصابت می‌کند و اثر رفاهی دارد، به عنوان حمایت غیرمستقیم شناخته می‌شود. به دلیل فراوانی انواع سیاست‌های حمایتی در اقتصاد ایران و خارج بودن بررسی همه آن‌ها از حوصله این پژوهش، سعی شده

است حمایت‌های موجود بر اساس این دسته‌بندی بررسی و ارائه شود. (شهنازی و همکاران، ۱۳۹۳) همان‌طور که گفته شد، افزون‌بر سیاست‌های حمایتی مستقیم که از شفافیت نسبی برخوردار هستند، حجم زیادی از حمایت‌های غیرمستقیم نیز به صورت سالانه صورت می‌پذیرد که عمدتاً از جنس عدم‌النفع و کاهش درآمد بالقوه دولت است. بررسی‌های صورت‌گرفته نشان می‌دهد بهره‌مندی دهک‌های مختلف از حمایت‌های غیرمستقیم بسیار ناعادلانه است؛ به گونه‌ای که در بررسی توزیع این شیوه حمایت مشاهده می‌شود دهک دهم درآمدی نسبت به دهک اول به صورت میانگین تا سه برابر بیشتر از این منابع برخوردار شده است (مهاجری، ۱۳۹۳).

۳- انواع حمایت‌های غیرمستقیم و مستقیم در اقتصاد ایران

به طور کلی، حمایت‌های موجود برای قشر کم‌برخوردار به دو صورت دولتی و خصوصی صورت می‌پذیرد. تمرکز اصلی این پژوهش در رابطه با سیاست‌های حمایتی دولت و نیز بررسی اثر آن بر رفاه و مصرف خانوار است. سیاست‌های حمایتی دولت در دو قالب غیرمستقیم و مستقیم ارائه می‌شود که در ادامه به آن‌ها می‌پردازیم.

۳-۱- سیاست‌های حمایتی غیرمستقیم

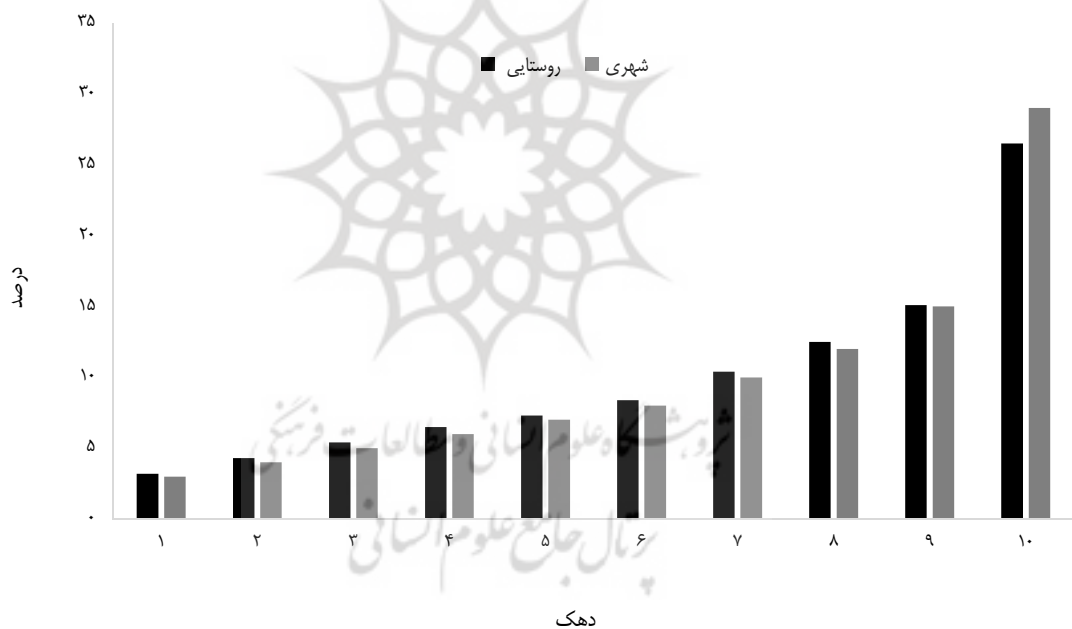
منظور از حمایت‌های غیرمستقیم آن دسته حمایت‌هایی است که به صورت ضمنی و با اهداف

1. Cash Welfare
2. In-Kind Welfare
3. Direct Subsidy
4. Indirect Subsidy

برشمرد. حمایت‌های غیرمستقیم معمولاً به صورت همگانی و به تمام دهک‌های جامعه تعلق می‌گیرند. گروه‌هایی از جامعه (معمولاً دهک‌های بالا) که مصرف بیشتری از کالاها و خدمات دارند یا قدرت خرید بیشتری دارند، یارانه بیشتری نیز دریافت می‌کنند. همان‌طور که در نمودار زیر مشاهده می‌شود، طبق داده‌های مصرف خانوار مرکز آمار، سهم مصرف کل دهک دهم حدود ۹ برابر دهک اول است (مهاجری، ۱۳۹۳).

حمایتی صورت می‌پذیرد و به صورت غیرمستقیم (از طریق مسیرهایی غیر از نظام حمایتی) به خانوار اصابت می‌کند. در این موارد عموماً دولت با تحمیل هزینه به‌غیر از منابع بودجه عمومی به جبران هزینه این طرح‌ها می‌پردازد. در سالیان اخیر و با توجه به شوک‌های واردشده، به صورت مکرر اجرای این نوع سیاست از جانب سیاست‌گذار انجام‌گرفته است؛ به طوری که می‌توان آن را به‌عنوان رویه در تفکر حکمرانی اقتصاد ایران

نمودار ۱- میزان بهره‌مندی دهک‌های مختلف از کل مصرف

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۸

مطرح در محاسبه رقم این سیاست (از جمله امکان یا عدم امکان فروش در بازارهای خارجی یا نرخ تبدیل ارز و قیمت تعادلی ارز) آنچه مشهود است، حجم بسیار بالای این نوع حمایت و نیز عدم برقراری عدالت و کارایی این شیوه است. در ادامه، به اهم

آنچه در شرایط کنونی اقتصاد ایران شایان توجه است، حجم بسیار بالای این نوع حمایت است که به روش‌های مختلف مانند یارانه انرژی، ارز ترجیحی، یارانه گندم و مواردی از این دست در حال توزیع میان دهک‌های مختلف جامعه است. فارغ از منازعات

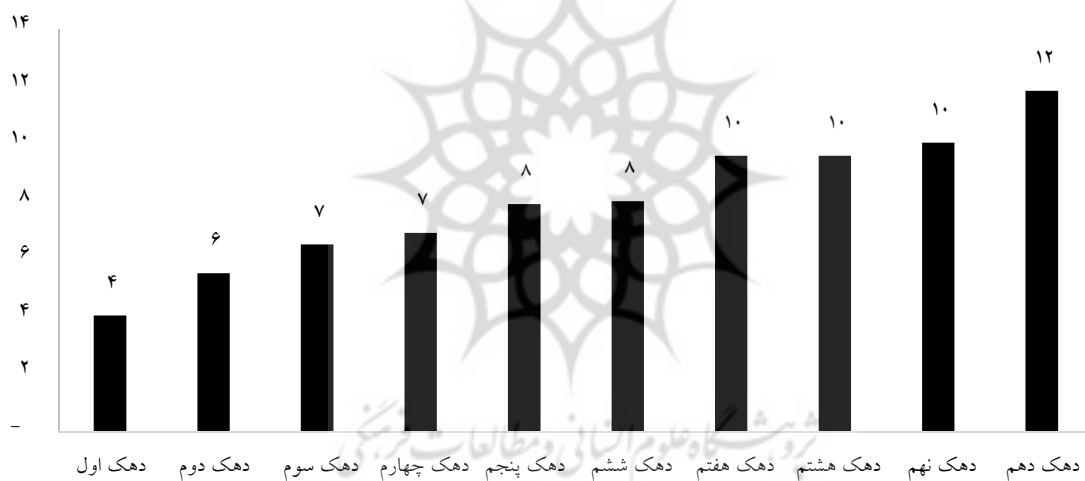
حامل‌های انرژی نسبت به قیمت جهانی است. این موضوع باعث تفاوت زیاد مصرف انرژی در ایران نسبت به دیگر کشورها شده است. از سوی دیگر، توزیع مصرف انرژی میان دهک‌های مختلف جامعه یکسان نیست و افرادی که مصرف انرژی بیشتری دارند، از یارانه بیشتری بهره‌مند می‌شوند. نمودار زیر سهم مصرف انرژی در دهک‌های مختلف را نشان می‌دهد (قانون هدفمند کردن یارانه‌ها، 1388).

حمایت‌های غیرمستقیم در ایران و ابعاد و آثار آنها اشاره می‌شود.

- یارانه انرژی

یارانه انرژی عبارت است از مابه‌التفاوت ارزش انرژی مصرف‌شده در داخل کشور بر اساس قیمت مرجع و قیمتی که مصرف‌کنندگان پرداخت می‌کنند. آنچه در اقتصاد ایران مشاهده می‌شود، سهم پایین حامل‌های انرژی از سبد مصرفی خانوار است که ناشی از قیمت پایین

نمودار 2- معادل دلاری انرژی مصرف‌شده در دهک‌های مختلف

مأخذ: مرکز آمار ایران، 1398

اصابت این سیاست حمایتی به جامعه هدف است. ادامه حمایت‌های بی‌ضابطه کنونی از توزیع رانت میان دهک‌های مختلف منجر به افزایش فاصله طبقاتی و نیز شکاف مصرف دهک‌ها می‌شود.

- یارانه کالاهای اساسی

به دنبال جهش ارزی در اواخر سال 1396 و افزایش قیمت‌ها در سال‌های 1397 و 1398، دولت به منظور حمایت از اقشار ضعیف و متوسط جامعه در تأمین

طبق نمودار، سهم بهره‌مندی دهک‌های مختلف از یارانه انرژی نامتوازن و این سیاست به ضد خود تبدیل شده است؛ به‌گونه‌ای که برخورداری دهک دهم (ثروتمندترین افراد) از این یارانه به‌صورت میانگین 3 برابر دهک اول (فقیرترین افراد) است. نسبت بهره‌مندی دهک دهم به دهک اول در برخی از کالاها مانند بنزین و سی‌ان‌جی تا نزدیک به 20 برابر است. این حاکی از انحراف بسیار شدید در

مصرف خانوارهای کم‌درآمد تلقی کرد. شواهد و قرائین حاکی است که تسهیلات خرد پرداخت‌شده به خانوارهای کم‌درآمد منجر به توانمندسازی آن‌ها و ایجاد اشتغال شده است. از آنجاکه فرد تسهیلات‌گیرنده مکلف به بازگرداندن تسهیلات دریافتی است، انحراف منابع در این سیاست کمتر از سیاست‌های پرداخت بلاعوض خواهد بود؛ زیرا تنها افرادی که توان اشتغال و بازپرداخت اقساط دارند، متقاضی دریافت این تسهیلات می‌شوند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد منابع مالی در اقتصاد ایران توزیع عادلانه‌ای نداشته و با وجود تورم این نابرابری به‌صورت فزاینده‌ای تشدید شده است. بر اساس داده‌های بودجه خانوار در سال ۱۳۹۵، تنها ۱۵ درصد خانوارها به تسهیلات دسترسی داشته‌اند؛ یعنی در حال بازپرداخت اقساط تسهیلات بوده‌اند. از سوی دیگر، تعداد خانوارهایی که تسهیلات دریافت کرده‌اند، در دهک دهم ۹ برابر دهک اول بوده است. این نبود تعادل در دسترسی به تسهیلات در کنار تورم‌های بسیار بالای چندین سال اخیر، خود از مهم‌ترین عوامل افزایش نابرابری بوده است. به‌طور کلی، تسهیلات بانکی در کنار دیگر موارد مطرح‌شده از عوامل تولید نابرابری در اقتصاد ایران به شمار می‌رود (دیوان محاسبات کشور، ۱۳۹۵).

- مخارج مالیاتی

از دیگر حمایت‌های ضمنی و غیرمستقیم دولت که با هدف‌های مختلف از جمله حمایت از تولید، افزایش سرمایه‌گذاری و حمایت از مصرف‌کننده صورت می‌پذیرد، مخارج مالیاتی است. مخارج مالیاتی به دلیل ماهیت متفاوتی که نسبت به دیگر یارانه‌ها دارد، کمتر

نیازهای اساسی، سیاست تخصیص ارز ترجیحی (۴۲۰۰ تومانی) برای واردات کالاهای اساسی به‌ویژه اقلام غذایی (از قبیل گندم، جو، برنج، گوشت‌های قرمز و سفید، روغن نباتی، تخم‌مرغ و...) را در پیش گرفت. هدف اصلی این سیاست کنترل نوسانات بازار داخلی و جلوگیری از افزایش قیمت کالاهای اساسی نسبت به دیگر کالاها بود. این سیاست به‌عنوان سیاست حمایتی به‌رغم همه مخالفت‌های کارشناسی که با آن صورت گرفت، تا سال ۱۴۰۱ ادامه داشت؛ البته برخی گروه‌های کالایی مانند گوشت قرمز، کره و برخی حبوبات از فهرست کالاهای مشمول دریافت ارز ترجیحی حذف شدند. تأمین ارز به نرخ نیما توسط بانک مرکزی و عرضه آن به واردکننده کالاهای اساسی با نرخ ترجیحی منجر به افزایش بدهی ریالی دولت به بانک مرکزی و نیز افزایش تقاضای واردات کالای اساسی می‌شد. مواردی مانند تضعیف تولید داخلی و تثبیت وابستگی در کالاهای اساسی، اتلاف منابع ارزی در این بخش و کاهش قدرت بانک مرکزی در کنترل بازار ارز به‌واسطه کمبود منابع و توزیع ناهمگون یارانه میان دهک‌های درآمدی از جمله هزینه‌های اتخاذ سیاست نادرست تخصیص ارز ۴۲۰۰ تومانی بوده است.

- تسهیلات بانکی

یارانه سود تسهیلات بانکی یکی از دیگر انواع رانت و حمایت غیرمستقیم دولت برای بخشی از افراد جامعه است که به این تسهیلات دسترسی دارند. استفاده از سیاست دسترسی به تسهیلات بانکی را می‌توان از جمله ابزارهای توانمندسازی، ایجاد اشتغال و هموارسازی

بخش عمده مخارج مالیاتی در اقتصاد ایران از جنس معافیت‌های مالیاتی است. برآوردهای انجام شده از حجم معافیت‌های مالیات‌های مستقیم حاکی از معافیت نزدیک به ۲۰۸ هزار میلیارد تومانی در سال ۱۴۰۰ است. (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۹) این معافیت‌ها عمدتاً با استدلال‌هایی مانند افزایش انگیزه برای سرمایه‌گذاری، حمایت از مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و بخش‌های خاص کشاورزی، تعاون و حمایت از فعالیت‌های خاص فرهنگی-هنری و حمایت از صادرات وضع شده‌اند. این در حالی است که بسیاری از این معافیت‌ها اثرگذاری مورد نظر را نداشته است.

- قیمت‌گذاری دستوری

از دیگر حمایت‌های قیمتی که به‌گونه‌ای منجر به توزیع رانت بسیار بالا در کشور شده است، قیمت‌گذاری دستوری در برخی کالاها مانند خودرو است. برای مثال، در خودرو هم‌زمان با افزایش قیمت محصولات در بازار، دولت به قیمت‌گذاری خودروهای داخلی با هدف حمایت از مصرف‌کننده پرداخت. در این طرح، قیمت‌گذاری خودرو توسط دولت صورت می‌پذیرد و شرکت‌ها مکلف به فروش با قیمت مصوب هستند. تخمین‌ها از رانت توزیع شده در راستای حمایت از مصرف‌کننده حاکی از نزدیک به ۳۰۰ تا ۵۰۰ هزار میلیارد تومان در سال است. این حمایت به شیوه ناکارآمد عموماً در اختیار افرادی قرار می‌گیرد که توانایی تأمین وجه ثبت‌نام خرید خودرو را دارند و در دهک‌های بالا هستند. این موضوع سبب شده است تا بخشی از خودروهای تولیدی در پارکینگ‌های خصوصی و عمومی احتکار شود. آمار

مورد بررسی قرار می‌گیرد، اما درحقیقت، مخارج مالیاتی نیز از جنس عدم‌النفع دولت و چشم‌پوشی از بخشی از منابع بالقوه خود به شمار می‌آید.

مخارج مالیاتی به شکل‌های مختلفی مانند معافیت‌های مالیاتی، ارفاق مالیاتی، کسورات، مشوق‌ها، تعیین نرخ ترجیحی یا اعتبارات مالیاتی وضع می‌شوند. باید گفت در برخی موارد سیاست‌گذاری صورت‌گرفته دارای منطقی اقتصادی است، اما دائمی و غیرمشروط کردن این حمایت‌ها به‌نوعی اعطای رانت به بخشی از اقتصاد است که باعث از بین رفتن اصل شمول و پیچیدگی در نظام مالیاتی می‌شود. افزون‌براین، برخی معافیت‌های مالیاتی مانند معافیت ارزش‌افزوده که با هدف حمایت از مصرف‌کننده اتخاذ می‌شود، به‌صورت طبیعی به قسمتی از جامعه تعلق می‌گیرد که دارای مصرف بیشتری است.

برنامه‌های رفاهی نقدی برنامه‌هایی هستند که در آن مزایای نقدی به جامعه هدف و دریافت‌کنندگان حمایت پرداخت می‌شود. برنامه‌های رفاهی غیرنقدی نیز دسته‌ای دیگر از حمایت‌هاست که به‌جای پرداخت نقدی به خانوار، کالاهایی مانند مراقبت‌های پزشکی یا مسکن عمومی که به‌صورت غیرنقد هستند، ارائه می‌شود. تفکیک این برنامه‌ها نیز در اقتصاد ایران دشوار است و عموماً توأمان ارائه می‌شوند.

اندک است و بیشتر مصرف‌کنندگان مجبور به خرید از بازار آزاد هستند. با فرض تولید ۱ میلیون خودرو در سال و میانگین اختلاف ۳۰۰ میلیون تومانی میان قیمت بازار و قیمت مصوب، سالانه حدود ۳۰۰ هزار میلیارد تومان رانت به دلیل فروش خودرو به قیمت مصوب توزیع می‌شود که بیشتر آن نصیب واسطه‌ها می‌شود.

۳-۲- سیاست‌های حمایتی مستقیم

سیاست‌های حمایتی مستقیم نوع دیگری از انواع حمایت‌ها به شمار می‌رود که به صورت یارانه نقدی به خانوارها تعلق می‌گیرد. در مقایسه‌ای کلی می‌توان گفت سیاست‌های حمایتی مستقیم در صورتی که از طراحی درست برخوردار باشد و نیز در شناسایی خانوارها دقت شود، از شفافیت، کارایی و اثربخشی به مراتب بالاتری نسبت به سیاست‌های حمایتی غیرمستقیم برخوردار است. از جمله سیاست‌های حمایتی مستقیم در دست اجرا در کشور می‌توان به طرح هدفمندی یارانه‌ها در دهه ۱۳۹۰ اشاره کرد. طبق تبصره ۱۴ بودجه کشور دولت موظف است سالانه مبلغ ۴۲/۸ هزار میلیارد تومان تحت عنوان یارانه نقدی و غیرنقدی به خانوارها پرداخت کند. از سویی با افزایش قیمت بنزین در آبان سال ۱۳۹۸ دولت به اجرای «طرح معیشتی خانوار» روی آورد که در آن برای بیش از ۵۸/۲ میلیون ایرانی شناسایی شده، ماهانه مبلغی با عنوان یارانه معیشتی واریز می‌شود. به دنبال حذف ارز ترجیحی در سال ۱۴۰۱، میزان بودجه یارانه‌های نقدی تغییر کرد و با تلفیق یارانه‌های پرداختی قبلی به ۲۸۰ هزار میلیارد تومان رسید. پرداخت یارانه نقدی و حمایت مستقیم به مراتب بهتر

سرویس اولیه خودروهای فروخته‌شده در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد ۵۰ درصد از خودروهای صفر هنوز استارت نخورده‌اند.

نتایج بررسی صورت‌های مالی حسابرسی شده دو خودروساز بزرگ کشور (ایران‌خودرو و سایپا) نشان می‌دهد که مجموع زیان انباشته این خودروسازان از ۱۱/۶ هزار میلیارد تومان در پایان سال ۱۳۹۶، به ۸۳ هزار میلیارد تومان در پایان ۶ ماه نخست سال ۱۴۰۰ رسید. به عبارت دیگر، میزان مجموع زیان انباشته دو خودروساز بزرگ در ۳/۵ سال تقریباً ۷ برابر شده است. از جمله پیامدهای افزایش زیان انباشته، کاهش نقدینگی و در پی آن کاهش تولید است که نصف شدن آمار تولید خودروی کشور در سال ۱۳۹۸ در مقایسه با سال ۱۳۹۶، دلیلی بر این مدعا است. کاهش تولید خودرو در کنار افزایش تورم تولیدکننده از سویی و انتظارات تورمی طرف تقاضا از سوی دیگر، موجب افزایش سونامی وار قیمت خودرو در بازار شده است.

شکاف میان قیمت بازار و قیمت کارخانه باعث شده است واسطه‌گران حرفه‌ای با اجاره کارت ملی، محدودیت‌های اعمالی برای ثبت‌نام‌کنندگان را دور بزنند و در کنار مردم عادی به سمت خرید خودرو از کارخانه هجوم برند. رکورد سالانه فروش خودرو در کشور ۱/۶ میلیون دستگاه بوده، در حالی که در قرعه‌کشی‌های انجام شده، بیش از ۷ میلیون نفر در قرعه‌کشی نخست محصولات ایران‌خودرو و سایپا شرکت کردند که نشان‌دهنده غیرواقعی بودن تقاضا برای خودرو است. بنابراین، در شرایط کنونی احتمال برنده شدن مصرف‌کننده حقیقی در قرعه‌کشی بسیار

اتلاف منابع در این زمینه بسیار کمتر و منابع بیشتری به خانوارهای کم‌درآمد هدایت می‌شد. با توجه به آسیب‌های اشاره‌شده ضروری است تا سیاست‌گذار این حوزه با اهتمام ویژه درصدد اصلاح نظام حمایتی پرداخت یارانه نقدی برآید و سیاست‌های اتخاذشده را به سمت وسوی عدالت‌محوری و متوازن شدن پرداخت‌های نقدی هدایت کند.

- تجزیه و تحلیل اثر حمایت مستقیم دولت

اینکه فقرا چگونه یارانه‌های خود را خرج می‌کنند و اینکه آیا چنین نقل و انتقالاتی آن‌ها را قادر می‌سازد تغذیه خود را بهبود بخشند، پرسش‌های مهمی است که ذهن سیاست‌گذار را به خود مشغول کرده است. پرداخت مستقیم پول به فقرا باعث بهبود تغذیه، تحصیلات و رفاه کلی آن‌ها می‌شود، آنچه مورد بحث است، این است که آیا نقل و انتقالات باید مشروط به انواع خاصی از رفتار خوب مانند فرستادن کودکان به مدرسه یا سرمایه‌گذاری در تغذیه کودکان شود تا بتواند مؤثر باشد یا به صورت غیرمشروط نیز این آثار را در پی دارد؟

اخیراً شواهدی جمع‌آوری شده است که نشان می‌دهد واقعاً چنین است و فقرا اغلب پول نقد خود را برای افزایش رفاه خانواده خرج می‌کنند. به‌طور خاص، اینکه فقرا ممکن است نقل و انتقالات را برای کالاهای لوکس یا وسوسه‌انگیز خرج کنند، با شواهد تأیید نشده است. با توجه به موارد بالا و تأثیر پرداخت‌های نقدی بر رفاه خانوارهای کم‌درآمد، به دنبال ارائه تجزیه و تحلیلی از اثر حمایت‌های مستقیم دولت در دهه 1390 ذیل قانون هدفمندی یارانه‌ها برآمدیم. به عبارت دیگر، در پی بررسی تغییرات مصرف کالاهای اساسی خانوار به‌وسیله

از حمایت‌های غیرمستقیم کنونی به شمار می‌آیند، اما ادامه پرداخت‌ها به این شیوه دارای معایبی نیز است که در ادامه بدان اشاره می‌شود.

در شهریور سال 1400، به بیش از 78/35 میلیون نفر که 93 درصد جمعیت کل کشور بودند، یارانه نقدی پرداخت شد. در سال‌های ابتدایی پرداخت یارانه، به دلیل ضعف سامانه‌های اطلاعاتی، شناسایی و حذف خانوارهای پر درآمد امکان‌پذیر نبود، اما شایسته است که بعد از حدود 10 سال از اجرای این قانون، زیرساخت لازم برای استحقاق‌سنجی و شناسایی خانوارهای مشمول پرداخت به‌صورت هدفمند صورت پذیرد. به‌رغم اینکه حذف 3 دهک بالای درآمدی چندین بار در قوانین بودجه سنوات اخیر تکرار شده است، اما همچنان این هدف محقق نشده است و یارانه نقدی به‌صورت همگانی پرداخت می‌شود.

از سویی در نظام حمایتی کارآمد، حمایت‌های صورت‌گرفته باید به‌صورت مشروط و زمان‌دار باشد؛ زیرا هدف اصلی نظام حمایتی، خارج کردن افراد از چتر حمایت است. از این رو یارانه‌های نقدی که به‌صورت همگانی و دائم پرداخت می‌شوند، شباهتی به پرداخت‌های حمایتی ندارند. افزون‌بر این موارد، حمایت‌های انجام‌گرفته باید بر اساس آزمون وسع باشد؛ یعنی خانوارهایی که در دهک‌های پایین‌تر درآمدی هستند، بیشتر از دیگران از مزایای حمایتی برخوردار شوند. یارانه نقدی در سال‌های اولیه نقش مؤثرتری در بهبود وضعیت فقرا و کاهش نابرابری پرداخت داشت، اما نگاهی به چگونگی توزیع آن نشان می‌دهد که اگر شناسایی دقیق‌تری صورت می‌گرفت،

پرداخت‌های انتقالی نقدی غیرمشروط در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ هستیم. در جدول زیر، مصرف کالاهای اساسی خانوار بر اساس دهک مقایسه شده است که نشان‌دهنده دلالت‌های بسیار مهمی برای سیاست‌گذار است.

جدول ۱- تغییر مصرف کالاهای اساسی خانوار پیش و پس از هدفمندی یارانه‌ها

مصرف سرانه (گرم)												
دهک	گوشت قرمز		مرغ		لبنیات		میوه		برنج		نان	
	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۸۹
۱	۹۰	۲۲۹	۷۳۸	۱۱۲۹	۲۲۲۸	۲۵۷۴	۱۹۰۳	۳۰۷۹	۱۶۲۹	۲۳۱۷	۶۷۴۵	۶۷۸۸
۲	۲۳۱	۳۶۱	۱۱۲۲	۱۳۷۵	۳۵۸۴	۳۷۱۶	۳۳۴۹	۴۲۱۲	۲۰۷۱	۲۶۰۳	۹۰۲۶	۸۸۲۹
۳	۳۵۲	۳۹۱	۱۲۹۴	۱۵۰۸	۴۱۶۸	۴۱۵۰	۴۵۸۴	۴۸۴۵	۲۴۸۸	۲۹۲۵	۹۲۵۹	۹۱۹۹
۴	۴۵۷	۵۵۴۰	۱۴۷۸	۱۵۹۶	۴۶۹۶	۴۲۹۸	۵۰۷۵	۵۴۴۹	۲۶۸۲	۳۰۶۴	۹۸۱۵	۹۱۲۱
۵	۵۶۲	۵۷۰	۱۵۵۶	۱۷۰۵	۵۳۵۳	۴۶۶۸	۵۷۹۱	۵۸۴۸	۲۸۵۸	۳۱۶۴	۹۶۴۳	۹۶۹۹
۶	۶۲۷	۶۹۵	۱۷۲۹	۱۸۳۶	۵۴۹۱	۴۹۵۱	۶۸۶۷	۶۳۸۱	۳۳۶۵	۳۳۰۹	۹۷۰۰	۹۰۷۳
۷	۸۶۲	۸۵۰	۱۷۹۵	۱۷۸۰	۵۹۴۷	۵۳۰۰	۶۸۹۷	۶۸۷۱	۳۱۹۰	۲۳۲۲	۹۵۳۲	۹۶۲۰
۸	۸۹۱	۸۹۲	۱۹۸۳	۱۹۶۶	۶۳۷۱	۵۴۳۹	۸۷۲۰	۸۳۵۳	۴۲۲۸	۳۸۳۱	۹۷۷۴	۹۳۳۳
۹	۱۰۷۶	۹۹۰	۲۲۵۸	۲۱۸۴	۷۱۱۳	۵۷۳۷	۹۹۳۲	۸۲۳۷	۴۰۳۷	۴۱۶۳	۹۶۶۵	۹۲۹۰
۱۰	۱۶۱۰	۱۲۳۵	۳۴۸۱	۲۳۶۶	۸۳۲۷	۶۹۶۲	۱۲۷۰۰	۱۰۰۰۵	۵۹۳۴	۴۲۱۷	۹۵۸۰	۹۵۴۱

مأخذ: Mostafavi & Salehi-cash Transfers, Food Consumption and Nutrition of the Poor in Iran, 2020

همه خانوارها یارانه پرداخت کند. در ابتدای امر، حدود ۳۰ درصد از خانوارها نتوانستند شرایط ثبت‌نام را برای دریافت کارت‌های حواله (ارائه شناسنامه و افتتاح حساب بانکی اختصاصی) انجام دهند و از آن‌ها خواسته شد که حساب بانکی ویژه افتتاح کنند که حواله‌های نقدی به آن واریز شود. این در حالی بود که مقدار سپرده تا چند هفته پیش از آغاز برنامه مشخص نبود. با اجرای این طرح، رشد درآمد خانوارها در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ به شدت به نفع فقرا تغییر یافت. این رشد درآمدی هنگامی اتفاق افتاد که قیمت انرژی چندین برابر و تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران تشدید شده بود.

بررسی داده‌های بودجه خانوار در دو سال ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که نزدیک به ۱۶۵۹۸ خانوار

برنامه هدفمندسازی یارانه‌ها در ابتدا برای جایگزینی تمام یارانه‌های انرژی با پول نقد و به نفع مصرف‌کننده طراحی شده بود. نقل و انتقالات نقدی در نظر گرفته شده، بالغ بر ۸۰ میلیارد دلار (حدود ۲۵ درصد تولید ناخالص داخلی) عنوان شده بود و حدود ۲۶ درصد از درآمد متوسط افراد را در سال ۱۳۸۹ شامل می‌شد. با این حال، تورم مزمن و عدم اجرای درست این سیاست منجر به کاهش ارزش حمایت‌ها در بلندمدت شد؛ به طوری که در سالیان اخیر متوسط یارانه تنها ۳ درصد متوسط درآمد افراد بوده است. در ابتدا دولت قصد داشت به خانوارهای کم‌درآمد یارانه پرداخت کند، اما دشواری سنجش درآمد خانوار و نیز نبودن داده‌های مربوط به درآمدهای شخصی برای مقاصد مالیاتی باعث شد که دولت به

را پس از سال 1390 دریافت کردند) و گروه کنترل (خانوارهایی که پیش از سال 1390 یارانه دریافت کردند)، آثار پرداخت‌های نقدی را بر مصرف خانوار مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. مطابق با بررسی داده‌های مرکز آمار از مصرف خانوار در سال‌های یادشده نتایجی که در ادامه اشاره می‌شود، حاصل شده است.

مشترک وجود داشت که از این تعداد بالغ بر 14675 خانوار پیش از سال 1390 یارانه پرداختی را دریافت کردند و یارانه نزدیک به 1923 خانوار نیز به دلیل تأخیر در تکمیل فرم‌های ثبت‌نام در هدفمندی و افتتاح حساب پس از سال 1390 پرداخت شد. با توجه به وقفه اتفاق افتاده در پرداخت یارانه‌ها می‌توان با در نظر گرفتن گروه شاهد (خانوارهایی که یارانه

جدول ۲- نتایج رگرسیون مصرف گوشت مرغ

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	32,732
Model	8.3347e+12	3	2.7782e+12	F(3, 32728)	=	53.85
Residual	1.6885e+15	32,728	5.1592e+10	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.0049
				Adj R-squared	=	0.0048
Total	1.6969e+15	32,731	5.1842e+10	Root MSE	=	2.3e+05

Morgh	Coefficient	Std. err.	t	P> t	[95% conf. interval]
treated	14981.07	5628.938	2.66	0.008	3948.146 26013.99
post	33844.22	2665.9	12.70	0.000	28618.96 39069.48
did	-29266.5	7935.715	-3.69	0.000	-44820.79 -13712.21
_cons	147592.3	1889.226	78.12	0.000	143889.3 151295.2

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

مواردی مانند تضعیف تولید داخلی و تثبیت وابستگی در کالاهای اساسی، اتلاف منابع ارزی در این بخش و کاهش قدرت بانک مرکزی در کنترل بازار ارز به واسطه کمبود منابع و توزیع ناهمگون یارانه میان دهک‌های درآمدی از جمله هزینه‌های اتخاذ سیاست نادرست تخصیص ارز 4200 تومانی بوده است.

طبق رگرسیون انجام شده مشخص شد به میزان 29266 واحد در مصرف مرغ اختلاف وجود دارد. به عبارت دیگر، افرادی که یارانه دریافت نکردند نسبت به افرادی که یارانه دریافت کردند، مرغ کمتری مصرف کردند. همچنین، در مصرف روغن و گوشت گاو نیز اختلاف به ترتیب 1145 و 17972 است. این بدین معناست که افرادی که موفق نشده‌اند در سال 1389 یارانه دریافت کنند، مصرف پایین‌تری در مقایسه با افرادی که یارانه دریافت کردند، داشتند.

جدول ۳- نتایج رگرسیون مصرف روغن

. regress Oil treated post did

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	32,732
Model	1.0024e+12	3	3.3413e+11	F(3, 32728)	=	141.75
Residual	7.7146e+13	32,728	2.3572e+09	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.0128
				Adj R-squared	=	0.0127
Total	7.8149e+13	32,731	2.3876e+09	Root MSE	=	48551

Oil	Coefficient	Std. err.	t	P> t	[95% conf. interval]
treated	7297.17	1203.183	6.06	0.000	4938.888 9655.452
post	10338.03	569.8348	18.14	0.000	9221.128 11454.92
did	-1145.383	1696.255	-0.68	0.500	-4470.105 2179.339
_cons	24011.77	403.8211	59.46	0.000	23220.26 24803.27

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

جدول ۴- نتایج رگرسیون مصرف گوشت گاو

Source	SS	df	MS	Number of obs	=	32,732
Model	3.4022e+12	3	1.1341e+12	F(3, 32728)	=	19.47
Residual	1.9062e+15	32,728	5.8243e+10	Prob > F	=	0.0000
				R-squared	=	0.0018
				Adj R-squared	=	0.0017
Total	1.9096e+15	32,731	5.8342e+10	Root MSE	=	2.4e+05

Gav	Coefficient	Std. err.	t	P> t	[95% conf. interval]
treated	17989.66	5980.743	3.01	0.003	6267.187 29712.14
post	20769.65	2832.517	7.33	0.000	15217.82 26321.49
did	-17972.75	8431.693	-2.13	0.033	-34499.18 -1446.33
_cons	82640.15	2007.302	41.17	0.000	78705.76 86574.53

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

خانوارها با درآمدهای مختلف شد. در مورد میوه‌های تازه، میزان افزایش از شدت بیشتری برخوردار است؛ به طوری که خانوارهایی که یارانه را در سال ۱۳۸۹ دریافت کردند، مصرف میوه تازه خود را ۷۱۳ گرم در ماه نسبت به گروهی که در سال ۱۳۹۰ دریافت کردند، افزایش دادند.

همچنین، مشاهده می‌شود که یک واحد افزایش در گروه کنترل، مصرف مرغ را ۲/۰۱ گرم، میوه را ۷/۵۸ گرم و لبنیات را ۳/۷۳ گرم افزایش می‌دهد. به طور کلی، طرح هدفمندسازی یارانه‌ها پس از اجرا از موفقیت نسبی مناسبی برخوردار و منجر به افزایش مصرف پروتئین (مرغ و لبنیات) و میوه‌های تازه برای

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

پرداخت یارانه یکی از شیوه‌های اصلی و مرسوم در دنیا برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر است. دولت‌ها برای حمایت از گروه‌های کم‌برخوردار منابعی را اختصاص می‌دهند که با روش‌های متفاوتی قابل پرداخت است. چگونگی توزیع این حمایت‌ها بر رشد و توسعه اقتصادی کشورها بسیار تأثیرگذار است. شکست‌های رخ داده در عرصه اقتصاد بیش از آنکه به عدم قابلیت و ظرفیت‌های بخش‌های مردمی در تولید کالاها و خدمات بازگردد، به چگونگی توزیع منافع و هزینه‌ها در اقتصاد بازمی‌گردد. (Skoufias and Maro, 2008) به نظر، چالش اصلی حکمرانی اقتصادی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه به الگوی توزیع انواع رانت و حمایت‌ها در اقتصاد بازمی‌گردد. از سویی در اقتصاد ایران در سالیان اخیر مرز دقیقی میان بخش حمایت (خصوصاً حمایت از خانوار) و دیگر بخش‌های اقتصاد کشیده نشده است و در بسیاری مواقع از ابزار مناسبی برای تحقق اهداف حمایتی استفاده نمی‌شود. در این راستا، در سال 1389 در قالب قانون هدفمندسازی یارانه‌ها، اقداماتی در دستور کار دولت قرار گرفت. طبق بررسی داده‌های مرکز آمار از هزینه خانوار پس از اجرای طرح مشخص شد افرادی که پرداخت نقدی دریافت کردند در مصرف کالاهای اساسی نسبت به افرادی که یارانه را با تأخیر دریافت کردند، از بهبود قابل توجهی برخوردار بودند. یافته‌های پژوهش نیز حاکی از اثر مثبت و شایان توجه پرداخت‌های نقدی بر مصرف کالاهای اساسی است. جایگزینی یارانه انرژی با انتقالات

نقدی نه تنها مضرات متعدد ناشی از یارانه انرژی را کاهش داد، بلکه مصرف مواد غذایی و تغذیه فقرا را نیز بهبود بخشید و توزیع حمایت کاملاً به نفع فقرا تغییر کرد. خلعتبری، (1392) اما در سال‌های اخیر سیاست‌گذار به سمت حمایت غیرمستقیم حرکت کرده و حجم زیادی از حمایت‌های دولت به این قالب اختصاص یافته است درحالی‌که بررسی‌ها نشان می‌دهد کارایی، اصابت و اثربخشی حمایت‌های مستقیم به مراتب بهتر از حمایت‌های غیرمستقیم است و توصیه می‌شود نسبت به اصلاح این توزیع ناعادلانه در اقتصاد ایران اقدام و بازنگری اساسی صورت پذیرد. در این حالت به جای تمرکز بر قیمت کالا و پایین نگه داشتن آن برای عموم جامعه باید حمایت‌ها در راستای تقویت قدرت خرید خانوار (خصوصاً دهک‌های نیازمند و زیر خط فقر) و بر اساس استحقاق‌سنجی صورت پذیرد. در جدول زیر پیشنهادهایی برای حل چالش‌های حمایت مستقیم ارائه می‌شود.

برنامه هدفمندسازی یارانه‌ها در ابتدا برای جایگزینی تمام یارانه‌های انرژی با پول نقد و به نفع مصرف‌کننده طراحی شده بود. نقل‌وانتقالات نقدی در نظر گرفته شده، بالغ بر 80 میلیارد دلار عنوان شده بود و حدود 26 درصد از درآمد متوسط افراد را در سال 1389 شامل می‌شد. با این حال، تورم مزمن و عدم اجرای درست این سیاست منجر به کاهش ارزش حمایت‌ها در بلندمدت شد؛ به طوری که در سالیان اخیر متوسط یارانه تنها 3 درصد متوسط درآمد افراد بوده است.

جدول 5- توصیه‌های سیاستی برای حل چالش‌های حمایت مستقیم

چالش‌ها	راهبردها	نهادهای متولی
فقدان برنامه جامع حمایتی در زمینه کاهش فقر	ایجاد شورا یا نهاد بالادستی به منظور تدوین و بررسی قوانین و تصمیمات مربوطه	وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و سازمان تأمین اجتماعی کشور
تعدد نهادهای حمایتی و هم‌پوشانی وظایف	تعریف و ایجاد سازمان واحد برای یکپارچه‌سازی و طبقه‌بندی حمایت‌ها	وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و سازمان تأمین اجتماعی کشور
حجم گسترده یارانه‌های غیرمستقیم و نگرش اشتباه سیاست‌گذار	توجیه سیاست‌گذار این حوزه و اصلاح انواع حمایت‌های مصوب‌شده سالیان گذشته	وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان برنامه و بودجه و مجلس شورای اسلامی
حجم پایین منابع حمایتی مستقیم	اصلاح و بازنگری سیاست‌های حمایتی در حال انجام و افزایش منابع حمایت‌های مستقیم	وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان برنامه و بودجه و مجلس شورای اسلامی
فقدان منابع مشخص برای حمایت‌ها و کنترل بار مالی آن	اصلاح و بازنگری سیاست‌های حمایتی	سازمان برنامه و بودجه
دائمی و غیرمشروط بودن حمایت‌ها و عدم توجه به توانمندسازی خانوار	اصلاح و بازنگری سیاست‌های حمایتی	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و وزارت امور اقتصادی و دارایی
نبود سامانه جامع اطلاعاتی مناسب	اجبار نهادهای متولی در راستای جمع‌آوری اطلاعات مورد نظر	وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی
تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری غیرعلمی	تشکیل پایگاه‌های جامع آماری و تصمیم‌گیری بر اساس داده‌های خروجی پایگاه	وزارت امور اقتصادی و دارایی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و سازمان تأمین اجتماعی کشور

مأخذ: یافته‌های پژوهش

منابع

- رنجبر، همایون؛ فطرس، محمدحسن؛ و کبیریان، مه‌ری (۱۳۹۳). تأثیر هدفمندی یارانه‌ها بر تغییرات معادل رفاه مصرف‌کننده در ایران. *مطالعات اقتصادی کاربردی در ایران*، ۱(۳).
- سازمان برنامه و بودجه (۱۳۹۹). *طرح اصلاح نظام یارانه‌ها (با تأکید بر یارانه‌های انرژی)*.
- شهنازی، روح‌الله؛ شهنسوار، محمدرضا؛ و مبشری، محمدحسین (۱۳۹۳). توزیع درآمد و وضعیت رفاه خانوارها قبل و بعد از هدفمندی یارانه‌ها. *رفاه اجتماعی*، ۱۴(۵۴).
- قانون هدفمند کردن یارانه‌ها (۱۳۸۸).
- خلعتبری، فیروزه (۱۳۹۲). *پیشنهادهایی برای بازنگری در قانون هدفمند کردن یارانه‌ها*. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره مسلسل: ۱۳۳۶۰.
- خوش‌دل، آمنه؛ عباسی؛ ابراهیم (۱۳۹۴). مقایسه مصرف کالاهای اساسی خانوارهای فقیر و متوسط قبل و بعد از نقدی‌سازی یارانه‌ها. *پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار*.
- دیوان محاسبات کشور (۱۳۸۸-۱۳۹۵). *گزارش‌های عملکرد هدفمند کردن یارانه‌ها*.

- Skoufias, E. and V. D. Maro (2008). Conditional cash transfers, adult work incentives, and poverty. *The Journal of Development Studies* 44 (7), 935– 960.
- مهاجری، پریسا (۱۳۹۳). *ضرورت بازنگری و اصلاح قانون هدفمند کردن یارانه‌ها*. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. شماره مسلسل: ۱۳۶۱۳.
- ریاحی، وحید، و سلطان آبادی، ملیحه. (۱۳۹۷). اثرات اقتصادی هدفمندی یارانه ها بر معیشت خانوارهای روستایی شهرستان خوشاب. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*. (۱ (پیاپی ۲۳))، ۹۵-۱۱۲.
- شاه مرادی، اصغر، مهرآرا، محسن، و فیاضی، نوید. (۱۳۸۹). آزادسازی قیمت حامل های انرژی و آثار آن بر رفاه خانوار و بودجه دولت از روش داده - ستانده. *پژوهشهای اقتصادی ایران*، ۱۳(۴۲)، ۱-۲۴.
- مهدوی، روح‌الله (۱۳۹۵). «اثرات توزیع مجدد درآمد حاصل از اصلاح قیمت حامل‌های انرژی بر تقاضا و رفاه خانوارها با استفاده از الگوی تعادل عمومی قابل محاسبه». *پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*.
- مرکز آمار ایران (۱۴۰۰). *داده‌های درآمد هزینه- خانوار سال ۱۴۰۰-۱۳۸۹*.
- Amadeo, Kimberly.(2018) "Government Subsidies (Farm, Oil, Export, etc.)". *The Balance*. Retrieved 16 March
- Mostafavi & Salehi, cash Transfers, Food Consumption and Nutrition of the Poor in Iran, (2020). ERF 26th Annual Conference
- Enami, A and Nora Lusting.(۲۰۱۸). How the Universal Cash Transfer in Iran Has Lost its Poverty Reduction Impact